

3

ધોરણ 10ના વિદ્યાર્થીઓના પરિણામો પર શાળાકીય વાતાવરણની અસર

જીજ્ઞાસાબેન વી. પટેલ

રીસર્ચ સ્કોલર, શિક્ષણશાસ્ત્ર, સુરેન્દ્રનગર યુનિવર્સિટી, વઢવાણ

સારાંશ

વર્તમાન સમયમાં શિક્ષણને લઈને ઘણી સમસ્યાઓ સામે આવી રહી છે. તેમાંય જે તે રાજ્યના શિક્ષણબોર્ડ દ્વારા લેવામાં આવતી ધોરણ-10 અને ધોરણ-12ની તેમજ જુદી-જુદી સરકારી કર્મચારીઓની ભરતી માટે લેવામાં આવતી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં સફળતાના ઓછા પ્રમાણ માટે ઘણા બધા પરીબળો, સમસ્યાઓ તેમજ પ્રશ્નો ભાગ લેવાયા હોય છે. તેમાંથી એક વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયનશૈલી પણ જવાબદારી બની શકે છે. જેથી ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલ બનાસકાંઠા જિલ્લાના પાલનપુર તાલુકામાં આવેલ ગુજરાતી માધ્યમની સરકારી શાળાઓમાં શૈક્ષણિક વર્ષ 2022-23 દરમિયાન ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનો શાળાકીય વાતાવરણની અસર જાણવા પ્રાયોગિક સંશોધન કરવામાં આવેલ છે. જે માટે ડૉ. કમ્બોજાશંકર મિશ્રા રચિત ખાસ શાળાકીય વાતાવરણના માપન માટે અંગ્રજી સંશોધનિકાનું માતૃભાષા ગુજરાતી અનુવાદ કરીને 100 કન્યાઓ અને 100 કુમારો પાસેથી જવાબો મેળવી તારણો પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યા છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો: પાલનપુર, ધોરણ-10, વિદ્યાર્થીઓના પરિણામો, શાળાકીય વાતાવરણ

1. પ્રસ્તાવના

વર્તમાન સમયમાં શિક્ષણને લઈને ઘણી સમસ્યાઓ સામે આવી રહી છે. તેમાંય જે તે રાજ્યના શિક્ષણબોર્ડ દ્વારા લેવામાં આવતી ધોરણ-10 અને ધોરણ-12ની તેમજ જુદી-જુદી સરકારી કર્મચારીઓની ભરતી માટે લેવામાં આવતી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં સફળતાના ઓછા પ્રમાણ માટે ઘણા બધા પરીબળો, સમસ્યાઓ તેમજ પ્રશ્નો

ભાગ ભજવતા હોય છે. તેમાંથી એક વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયનશૈલી પણ જવાબદારી બની શકે છે. જો શાળાની વાત કરીએ તો એક જ ધોરણમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને જે તે વિષયના શિક્ષક પોતાની કોઈપણ એક જ શૈલી અધ્યાપન પદ્ધતિથી અધ્યાપન કરાવે છે છતાં વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં તફાવત જોવા મળે છે. આમ, વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં તફાવત આવવા પાછળ વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયનશૈલી પણ જવાબદાર હોઈ શકે છે. તેથી વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયનશૈલી જવાબદાર છે કે કેમ તે જાણવું હોય તો વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયનશૈલી જાણવી ખુબ જ જરૂરી છે અને તે પ્રમાણે અધ્યયન કાર્ય હાથ ધરી શકાય, તેથી આ અભ્યાસમાં અધ્યયનશૈલીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પરની અસરનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્યાર્થીએ શિક્ષણની પ્રક્રિયા સાથે સંકળાયેલ અભિન્ન હોય પરંતુ વિદ્યાર્થી પર શાળાના વાતાવરણની અસર પણ થતી જોવા મળતી હોય છે. જેની વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પર પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ બંને પ્રકારની અસર થાય છે આમ, પ્રસ્તુત સંશોધનમાં બનાસકાંઠા જિલ્લાના પાલનપુર તાલુકાની સરકારી શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર શાળાકીય વાતાવરણની અસર તપાસવા પ્રસ્તુત સંશોધન કરવામાં આવ્યું છે.

2. સંશોધન સાહિત્યની સમીક્ષા

- **સુહાગકુમાર એમ. પટેલ (2015)**, પ્રસ્તુત અભ્યાસ પરથી ફલિત થાય છે કે મોટા ભાગના વિદ્યાર્થીઓ મધ્યમ કક્ષાની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ધરાવે છે, વિદ્યાર્થીઓ મધ્યમ કક્ષાની બુદ્ધિ અને મધ્યમકક્ષાની સિદ્ધિ ધરાવે છે.
- **પી. એસ. કેશવાન (2009)**, પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સ્વરચિત સાંવેગિક બુદ્ધિ સંશોધનિકાનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ જોવા મળે છે, તેમાંથી જાણવા મળે છે કે ધોરણ-9ના વિદ્યાર્થીઓમાં શાળાકીય વાતાવરણની અસર મહદઅંશે જોવા મળે છે.
- **પટેલ, ઇયલ (2023)**, પ્રસ્તુત સંશોધન પરથી જાણવા મળે છે કે ધોરણ-9ના વિદ્યાર્થીઓમાં કુમાર અને કન્યાઓએ શાળાકીય વાતાવરણ કસોટી પર મેળવેલ સરાસરી પ્રાપ્તિ વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળે છે, એટલે કે કુમાર અને કન્યા એમ બંનેના અભિપ્રાયોમાં સમાનતા જોવા મળતી નથી.

ગ્રામ્ય અને શહેરી માટે શાળાકીય વાતાવરણ કસોટી પર મેળવેલ સરાસરી પ્રાપ્તિકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો છે. તેથી ગ્રામ્ય અને શહેરી સ્કૂલોના અભિપ્રાયોમાં સમાનતા જોવા મળતી નથી.

- **સિદ્ધિ પ્રેરણાનો વિચાર હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીના મેકલેલેન્ડ (1961),** એ આપેલ છે. તેમણે મનુષ્યની સફળતાનું રહસ્ય શોધી કાઢવા માટે ચિંતન અને સંશોધનો કર્યા તેના ફળસ્વરૂપે મનુષ્યની સફળતા સાથે સંકળાયેલ આંતરિક ઘટક શોધી કાઢ્યું અને તે એટલે સિદ્ધિ પ્રેરણા. શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પ્રેરણાની જરૂરિયાત વ્યક્તિને મુખ્યત્વે કોઈપણ સફળતા પ્રાપ્તિ, કૌશલ્યમાં નિપૂણતા, નિયંત્રણ તથા ઊંચા ધારા-ધોરણોમાં છે. જેમાં વ્યક્તિની ઈચ્છાશક્તિને લાંબા સમય સુધી ટકાવી રાખવાની ક્ષમતા અને એક જ કાર્યને વારંવાર કરવાની ક્ષમતાનો સમાવેશ થાય છે. સિદ્ધિ માટેની ઝંખના કેટલાક આંતરિક પ્રેરકો અને સફળતા માટે કેટલાક બાહ્ય પ્રેરકો પર આધારિત છે. પ્રક્ષેપણ પ્રયુક્તિ દ્વારા મપાતી શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પ્રેરણા વ્યક્તિને તેના કાર્યમાં સફળ થવા માટે પ્રેરણારૂપ બને છે, તેમજ તેને મહત્વપૂર્ણ પ્રવૃત્તિઓ તરફ દોરે છે.
- **અબ્દુલકાર અલ હુસેન (2009),** સંશોધનમાં છોકરાઓ કરતો છોકરીઓની શારીરિક શક્તિનો સ્વપ્ચાલ વધુ ઉચ્ચ કક્ષાન જોવા મળ્યો હતો તેમજ શૈક્ષણિક શક્તિના સ્વપ્ચાલો અને સામાન્ય સ્વપ્ચાલો વચ્ચે સહસંબંધ હતો. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર વ્યક્તિના સામાન્ય અસર જોવા મળી નથી પરંતુ બુદ્ધિ પર સિદ્ધિની અસર જોવા મળે હતી.

3. સંશોધનના હેતુઓ

- પાલનપુર તાલુકાની સરકારી શાળામાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓ પર શાળાકીય વાતાવરણની અસર તપાસવી.
- સરકારી શાળામાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના પરિણામો પર શાળાકીય વાતાવરણની અસર તપાસવી.

4. સંશોધનના ઉત્કલ્પનાઓ

- ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની કન્યા અને કુમાર જાતિ વાર મળતા પ્રાક્ષાંકોમાં સાર્થક અંતર નહીં હોય.
- ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારવાર મળતા પ્રાક્ષાંકોમાં સાર્થક અંતર નહીં હોય.
- ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની મળતા પરિણામો અંગેના પ્રાક્ષાંકોમાં સાર્થક અંતર નહીં હોય.

5. સંશોધન પદ્ધતિ

ડૉ. કૃષ્ણાશંકર મિશ્રા રચિત ખાસ શાળાકીય વાતાવરણના માપન માટે અંગ્રજી સંશોધનિકાનું માતૃભાષા ગુજરાતી અનુવાદ કરીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. સામાન્યતઃ મંતવ્યો કે માન્યતાઓનો અભ્યાસ સ્વાભાવિક પરિસ્થિતિમાં કરવામાં આવે છે.

6. ચલ અને નિદર્શ

પ્રસ્તુત સંશોધન પાલનપુર તાલુકામાં આવેલ ગુજરાતી માધ્યમની સરકારી શાળાઓમાં શૈક્ષણિક વર્ષ 2022-23 દરમિયાન ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનો શાળાકીય વાતાવરણની અસર જાણવા પ્રાયોગિક સંશોધન છે. જેના ચલ અને નિદર્શ દર્શાવતું કોષ્ટક આ મુજબ છે.

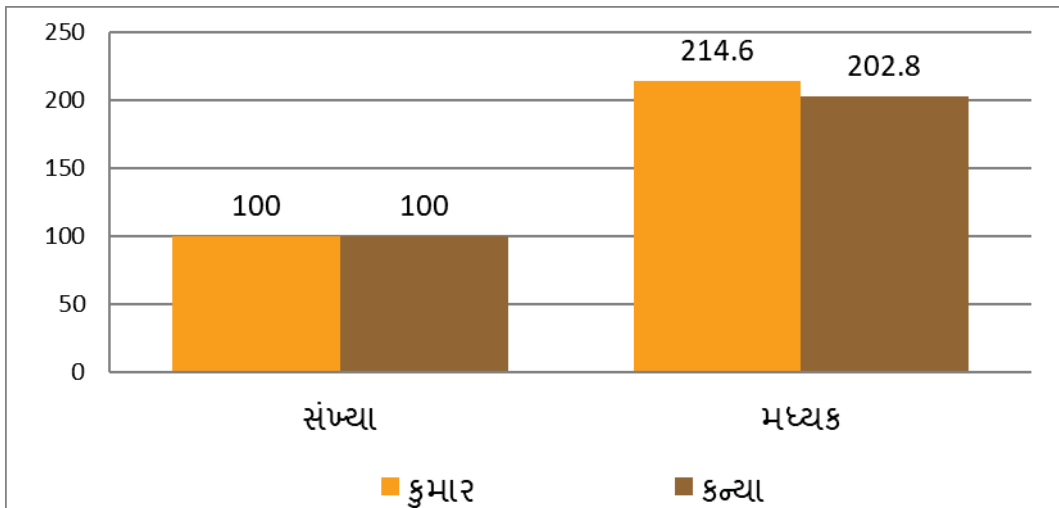
જાતિ	ગ્રામ્ય	શહેરી	સંખ્યા
કન્યા	40	60	100
કુમાર	40	60	100
કુલ	80	120	200

7. પરિણામ ચર્ચા અને અર્થઘટન

- ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની કન્યા અને કુમાર જાતિ વાર મળતા પ્રાપ્તકોમાં સાર્થક અંતર નહી હોય.

ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના તેમની જાતિ વાર મળતા પ્રાપ્તકો દર્શાવતું કોષ્ટક

ક્રમાંક	વિગત શૈક્ષણિક સ્તર	પ્રાપ્તકો			SED	't' ની કિંમત	સાર્થકતાની કક્ષા
		સંખ્યા	મધ્યક	Y વિચલન			
1	કુમાર	100	214.6	10.2	2.63	8.62	બિનસાર્થક
2	કન્યા	100	202.8	9.12			

ઉપરોક્ત કોષ્ટક પરથી જાણવા મળે છે કે પાલનપુર તાલુકાના ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓની જાતિવાર મળતા પ્રાપ્તકોમાં કુમારનો મધ્યક 214.6 છે અને કન્યાનો મધ્યક 202.8 છે. તેજ રીતે પ્રમાણિત વિચલન અનુક્રમે

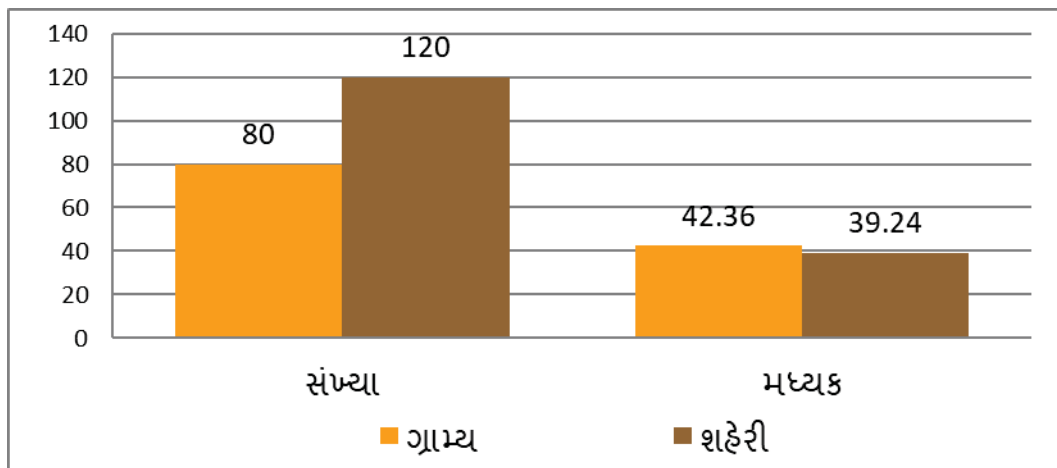

10.2 અને 9.12 જોવા મળે છે. જ્યારે બંને જૂથ વચ્ચે 'ટી' નું મૂલ્ય 8.62 આવે છે. જે 0.05 કક્ષાએ બિનસાર્થક છે. એટલે કે ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની કન્યા અને કુમાર વચ્ચે કોઈ તફાવત જોવા મળતો નથી.

- ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારવાર મળતા પ્રાક્ષાંકોમાં સાર્થક અંતર નહીં હોય.

ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના તેમના વિસ્તારવાર મળતા પ્રાક્ષાંકો દર્શાવતું કોષ્ટક

ક્રમાંક	વિગત શૈક્ષણિક સ્તર	પ્રાક્ષાંકો			SED	't' ની કિંમત	સાર્થકતાની કક્ષા
		સંખ્યા	મધ્યક	Y વિચલન			
1	ગ્રામ્ય	80	42.36	8.24	1.21	2.71	બિનસાર્થક
2	શહેરી	120	39.24	7.52			

ઉપરોક્ત કોષ્ટક પરથી જાણવા મળે છે કે પાલનપુર તાલુકાના ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓની વિસ્તારવાર મળતા પ્રાક્ષાંકોમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારનો મધ્યક 42.36 છે, જ્યારે શહેરી વિસ્તારનો મધ્યક 39.24 છે. તેજ રીતે

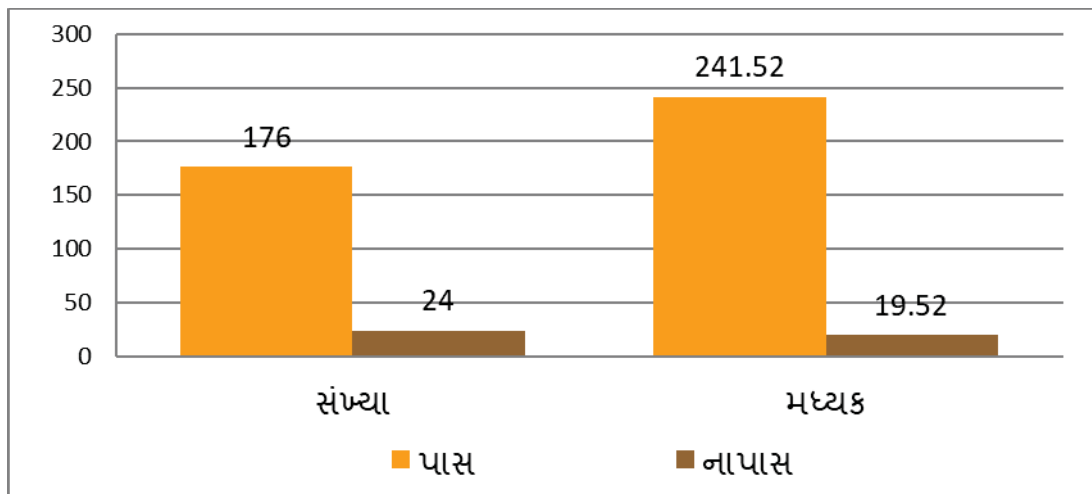

પ્રમાણિત વિચલન અનુક્રમે 8.24 અને 7.52 જોવા મળે છે. જ્યારે બંને જૂથ વચ્ચે 'ટી' નું મૂલ્ય 2.71 આવે છે. જે 0.05 કક્ષાએ બિનસાર્થક છે. એટલે કે ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તાર વચ્ચે કોઈ તફાવત જોવા મળતો નથી.

- ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં તેમની મળતા પરિણામો અંગેના પ્રાક્ષાંકોમાં સાર્થક અંતર નહીં હોય.

ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના પરિણામ પર મળતા પ્રાક્ષાંકો દર્શાવતું કોષ્ટક

ક્રમાંક	વિગત શૈક્ષણિક સ્તર	પ્રાક્ષાંકો			SED	't' ની કિંમત	સાર્થકતાની કક્ષા
		સંખ્યા	મધ્યક	Y વિચલન			
1	પાસ	176	241.52	6.63	5.86	94.78	સાર્થક
2	નાપાસ	24	19.52	11.21			

ઉપરોક્ત કોષ્ટક પરથી જાણવા મળે છે કે પાલનપુર તાલુકાના ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના પરિણામો સંદર્ભે મળતા પ્રાક્ષાંકોમાં પાસ થયેલ વિદ્યાર્થીઓનો મધ્યક 241.52 છે, જ્યારે નાપાસ વિદ્યાર્થીઓનો મધ્યક 19.52 છે.

તેજ રીતે પ્રમાણિત વિચલન અનુક્રમે 6.63 અને 11.21 જોવા મળે છે. જ્યારે બંને જૂથ વચ્ચે 'ટી' નું મૂલ્ય 94.78 આવે છે. જે 0.05 કક્ષાએ સાર્થક છે. એટલે કે ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભમાં પાસ અને નાપાસ થયેલ વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે કોઈ તફાવત જોવા મળે છે.

8. તારણો

- પાલનપુર તાલુકાના ધોરણ-10ના કન્યા અને કુમાર વિદ્યાર્થીઓના શાળાકીય વાતાવરણની અસર મહદઅંશે પડે છે.
- પાલનપુર તાલુકાના ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારના ધોરણ-10ના વિદ્યાર્થીઓ પર શાળાકીય વાતાવરણની અસર મહદઅંશે પડતી જણાય છે.
- પાલનપુર તાલુકાના ધોરણ-10ના મોટાભાગના વિદ્યાર્થીઓના પરિણામ પર શાળાકીય વાતાવરણની અસર પડતી હોય તેમ જણાતું નથી.

સંદર્ભસૂચિ

- કેશવાન, પી. એસ. (2009), ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓની સાંવેગિક બુદ્ધિ સામાજિક, આર્થિક દરજ્જો અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિનો અભ્યાસ, તમિલનાડુ: પેરીયાર યુનિવર્સિટી
- પટેલ, સુહાગકુમાર એમ. (2015), ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનો તેમની બુદ્ધિ અને સિદ્ધિ પ્રેરણાના સંદર્ભમાં અભ્યાસ, અમદાવાદ: ગુજરાત યુનિવર્સિટી
- હુસેન, અબ્દુલકાર અલ (2009), યુનાઈટેડ આરબ અમિરાતના ધોરણ-12માં અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓ ના સામાન્ય અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ, સામાજિક-આર્થિક દરજ્જે, બુદ્ધિ અને જાતિના સંદર્ભમાં અભ્યાસ, યુનિવર્સિટી ઓફ હોલ, ઇંગ્લેન્ડ
- Chaudhari, A. N. (2013). Study habits of higher secondary school students in relation to their academic achievement. International Journal of Research in Humanities and Social Sciences, 1(3), 52-54.
- Chhayal Patel. (2023). વિદ્યાર્થીઓના શાળાકીય વાતાવરણનો શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં અભ્યાસ. Vidhyayana - An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal - ISSN 2454-8596, 8(5).
- Maheta, P. G. (2021). દશમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓની સંસ્કૃત વિષયની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ. Vidhyayana-An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal-ISSN 2454-8596, 6(6).
- Parmar, K. P. (2021). છઠ્ઠા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓની ગુજરાતી વિષયની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ. Vidhyayana-An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal-ISSN 2454-8596, 7(1).